

KOMPARATIVNA ANALIZA OSNOVNIH POKAZATELJA USPEHA SLOŽENOG POLJOPRIVREDNOG PREDUZEĆA

Vukoje, V.¹

REZIME

U radu je izvršena komparativna analiza najznačajnijih ekonomskih i finansijskih parametara uspeha jednog složenog poljoprivrednog preduzeća (preduzeće „A“) iz rejona Srema. Analiza se zasniva na podacima iz završnih finansijskih izveštaja. Vršni se vremensko poređenje ostvarenih pokazatelja u dve uzastopne godine (2006. i 2007), kao i prostorno poređenje preduzeća „A“ sa poljoprivredom Vojvodine.

Preduzeće „A“ je ostvarilo solidne stope profitabilnosti ukupnog prihoda, posebno u drugoj godini posmatranja (6,04-13,2%), što je mnogo bolje u odnosu na prosek grane (0,22-2,42%). Preduzeće je zabeležilo relativno skromne stope rentabilnosti ukupnog kapitala (6,72-8,60%), ali ipak znatno veće nego poljoprivreda u celini (2,41-4,62%). Posebno se ističe neuobičajeno povoljna finansijska struktura preduzeća, čiji je obrtni fond u 2007. godini bio 4,22 puta veći od stalnih zaliha. Istovremeno je poljoprivreda Vojvodine iz obrtnog fonda finansirala samo 8% stalnih zaliha. Stopa zaduženosti preduzeća „A“ nije visoka, uz tendenciju daljeg smanjenja (44,38-29,76%). Preduzeće je u 2007. godini uvećalo realnu vrednost sopstvenog kapitala za čak 68,27 indeksnih poena, a poljoprivreda samo za 2,44%.

Ključne reči: analiza poslovanja, poljoprivreda, bilans, finansijski rezultat i položaj

UVOD

Poljoprivreda predstavlja jednu od vodećih privrednih grana u Srbiji. Celokupan agroindustrijski kompleks daje oko 35% bruto društvenog proizvoda Republike Srbije, a u okviru toga dominira primarna poljoprivredna proizvodnja. Iako se agrar ističe sa visokim učešćem u ukupnoj proizvodnji zemlje, treba ipak naglasiti da i dalje traje period njegove stagnacije, odnosno nedovoljno brzog razvoja.

AP Vojvodina naravno prednjači u afirmaciji poljoprivrede kao vodeće privredne grane u našoj zemlji. Pored odličnih prirodnih uslova kojima raspolaže, postoji i niz slabosti i ograničenja koji onemogućavaju normalan tempo razvoja agrara u pokrajini. Problemi vezani za neuređenost zemljišnog kompleksa, ekstenzivna proizvodnja po strukturi i prinosima, nedovoljno korišćenje vodnog potencijala, slaba zastupljenost

¹ Dr Veljko Vukoje, docent, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.

stočarstva, loša organizovanost seljačkih gazdinstava, nedovoljna podrška od strane države, problem staračkih domaćinstava i devastacija sela, uslovljavaju dalje produžavanje perioda stagnacije domaće poljoprivrede. Poboljšavanjem proizvodno-finansijskih uslova i intenziviranjem proizvodnje, očekuje se da poljoprivreda postane konkurentna privredna grana na evropskom tržištu.

Nestabilni i teško predvidivi tranzicijski uslovi poslovanja čine dosta nepovoljan privredni ambijent za privređivanje domaćih preduzeća. To se posebno odnosi na poljoprivredna preduzeća – gubitak starih i sporo osvajanje novih tržišta prodaje, nedovoljna zaštita od prekomernog uvoza, prisutni monopoli na domaćem tržištu, nepovoljni pariteti cena, nedovoljne a često i neadekvatne mere agrarne politike, tehničko-tehnološko zaostajanje, relativno visoka inflacija, nedostatak sopstvene akumulacije, nelikvidnost, skupo pozajmljivanje kapitala, nedovoljno obučeni menadžment, nepovoljni klimatski uslovi u pojedinim godinama itd. Mere agrarne politike koje se poslednjih godina preduzimaju u cilju poboljšanja položaja ovog sektora privrede, daju izvesne pozitivne efekte, ali još uvek nedovoljne (Vukoje i sar., 2008).

Rezultati vlasničke transformacije su vrlo različiti od preduzeća do preduzeća. Često su u raskoraku sa, po pravilu velikim, ponekad i nerealnim očekivanjima. Pozitivni efekti privatizacije vidljivi su u značajnom broju poljoprivrednih preduzeća (bolje iskorišćenje kapaciteta, povećanje obima proizvodnje, obnavljanje tehnologije, osvajanje novih tržišta, rast suficita u spoljnotrgovinskoj razmeni itd.). Sa druge strane, nije mali ni broj neuspešnih privatizacija, koje su praćene nedovoljnim ulaganjima, smanjenjem proizvodnje, nezadovoljstvom radnika, raznim aferama i sl.

Cilj rada je da se, na osnovu izvršenih analiza, ocene najvažniji proizvodno-finansijski pokazatelji uspeha posmatranog preduzeća. Takođe se ukazuje na ključne probleme i daju smernice za poboljšanje finansijskih indikatora uspeha.

MATERIJAL I METOD RADA

U radu se vrši analiza osnovnih parametara finansijskog rezultata i finansijskog položaja jednog složenog poljoprivrednog preduzeća (preduzeće „A“). Analiza se prevashodno zasniva na podacima iz završnih računa posmatranog preduzeća, odnosno iz zbirnih bilansa za *oblast 01- „Poljoprivreda, lov i usluge“* na nivou AP Vojvodine. Korišćeni su podaci za dve uzastopne godine (2006. i 2007). Zbirni podaci za *oblast 01* dobijeni su od NB Srbije – Odeljenje za finansijske izveštaje, i u njima su obuhvaćeni samo privredni subjekti sa svojstvom pravnog lica (preduzeća i zadruge), ali ne i individualna poljoprivredna gazdinstva i preduzetnici.

Budući da se uglavnom radi o analizi bilansa, korišćeni su specifični metodi za ovu vrstu analize. Kao osnovni, primenjeni su metod raščlanjivanja i metod poređenja. Ostvareni rezultati posmatranog preduzeća porede se: (a) vremenski – u dve uzastopne godine, i (b) prostorno – sa prosečnim rezultatima *oblasti 01- „Poljoprivreda, lov i usluge“*. Pored navedenih osnovnih metoda, korišćeni su i određeni matematičko-statistički metodi, kao i specifični metodi analize bilansa.

REZULTATI I DISKUSIJA

Posmatrano preduzeće „A“ je iz reiona Srema. Po svim parametrima spada u velike privredne subjekte, sa složenom organizacionom i proizvodnom strukturom. Preduzeće je prošlo dosta uspešan proces vlasničke transformacije, i od tada posluje kao otvoreno akcionarsko društvo, sa 15% akcija u vlasništvu zaposlenih. Nakon privatizacije se desilo niz promena, koje se ogledaju u smanjenju broja zaposlenih, značajnim investicionim ulaganjima, kupovini savremene mehanizacije, boljem korišćenju kapaciteta, unapređenju procesa upravljanja, racionalizaciji poslovanja i sl.

Osnovna delatnost preduzeća je primarna poljoprivredna proizvodnja – prevashodno biljna, ali takođe i stočarska. Pored osnovne, značajno mesto zauzimaju i sporedne delatnosti (transport, remont, trgovina, ugostiteljstvo, usluge). Raspolaze sa oko 8000 ha obradive površine, od čega je oko polovine u državnoj svojini. Posедуje i značajne kapacitete za proizvodnju mleka i jaja, kao i za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda. Zapošljava oko 230 radnika, odgovarajuće kvalifikacione strukture.

U strukturi *poslovne aktive* preduzeća „A“ dominantna je stalna imovina, uz izraženu tendenciju porasta sa 54,90% (2006) na 63,87% (2007). Generalno posmatrano, ovakve tendencije nisu dobre, jer ukazuju na pad poslovne aktivnosti, usled čega se smanjuju ulaganja u obrtnu imovinu. U konkretnom preduzeću to nije slučaj, budući da je povećanje udela stalne imovine prevashodno posledica nabavke nove mehanizacije i ulaganja u druge kapacitete.

Kod poljoprivrede Vojvodine se uočavaju suprotne tendencije u kretanju strukture imovine. Stalna imovina beleži pad učešća (sa 62,1%, na 43,74%), u korist obrtne imovine. Za poljoprivredu Vojvodine je karakteristično da se javlja gubitak iznad visine kapitala, i to sa tendencijom rasta (sa 0,94 % na 1,42%). Radi se o zbirnom bilansu, koji obuhvata sva preduzeća i zadruge iz ove oblasti, a među njima očigledno ima i preduzeća čiji su kumulirani gubici premašili vrednost sopstvenog kapitala.

Stalnu imovinu posmatranog preduzeća skoro isključivo čine osnovna sredstva (98,97-99,73%). Kod poljoprivrede Vojvodine je taj procenat znatno manji (84,74- 82,1%), budući da dugoročni finansijski plasmani predstavljaju značajnu stavku (14,13-16,57%), dok su nematerijalna ulaganja skoro zanemariva pozicija (manje od 1%).

U okviru analize finansijskog rezultata preduzeća razmatrani su: (a) struktura i raspored ukupnog prihoda i poslovnih prihoda, (b) struktura finansijskog rezultata i (c) rentabilnost. Za potrebe analize izvršeno je sumiranje i delimično prestrukturiranje podataka iz zvanične šeme bilansa uspeha (Tab. 1).

U strukturi *ukupnog prihoda* posmatranog preduzeća dominantno je učešće poslovnih prihoda (93,59-90,95%), slično kao i kod poljoprivrede u celini. Ovakva struktura je i očekivana, s obzirom na delatnost preduzeća, odnosno bavljenje proizvodnim aktivnostima. Finansijski prihodi zauzimaju vrlo mali udeo (1,17-2,96%), što je i logično, budući da se radi o proizvodnom preduzeću kome nije osnovna delatnost plasiranje finansijskih sredstava. Ostali i vanredni prihodi imaju vrlo visok udeo u strukturi ukupnog prihoda posmatranog preduzeća (5,24-6,09%), kao i kod

poljoprivrede u celini (7,69-6,8%). Ovi prihodi treba da čine do 1% ukupnog prihoda i da teže nuli. Oni su privremeni i povremeni i ne mogu biti dugoročni osnov za ostvarenje pozitivnog finansijskog rezultata. Njihovo značajnije prisustvo ukazuje na poslovanje u neregulisanim tranzicijskim uslovima (prihodi od viškova, prodaja osnovnih sredstava i sl).

Tabela 1. Struktura ukupnog prihoda i njegove raspodele (u %) (u %)
Table 1. The Structure of total income and its distribution (in %) (in %)

Red. broj	Pozicija	Preduzeće „A“		Poljoprivreda Vojvodine	
		2006.	2007.	2006.	2007.
1.	Poslovni prihodi	93,59	90,95	90,2	91,1
2.	Finansijski prihodi	1,17	2,96	2,07	2,11
3.	Ostali i vanredni prihodi	5,24	6,09	7,69	6,8
I	Ukupni prihodi (1 do 3)	100,0	100,0	100,0	100,0
4.	Poslovni rashodi	82,77	74,27	92,01	89,9
5.	Finansijski rashodi	4,78	4,69	3,36	3,76
6.	Ostali i vanredni rashodi	6,37	7,63	4,30	3,81
II	Ukupni rashodi (4 do 6)	93,92	86,59	99,7	97,5
7.	Bruto rezultat (I – II)	6,08	13,41	0,33	2,50
8.	Porez na rezultat	0,04	0,20	0,11	0,08
III	Neto rezultat (7 - 8)	6,04	13,21	0,22	2,42

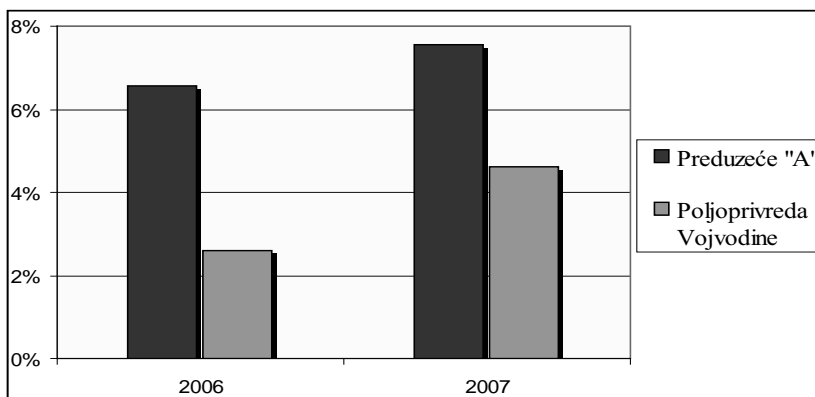
Struktura *rasporeda* ukupnog prihoda pokazuje njegovo opterećenje pojedinim vrstama rashoda. Najveći deo ukupnih prihoda preduzeća „A“ odlazi, logično, na pokriće poslovnih rashoda (82,77-74,24%). To je znatno niže u poređenju sa poljoprivredom Vojvodine (92,01-89,9%). Relativno nisko učešće finansijskih rashoda u raspodeli ukupnog prihoda (manje od 5% u obe godine) može se oceniti prihvatljivim. Na pokriće vanrednih i ostalih rashoda odlazi vrlo značajan deo ukupnog prihoda (6,08-7,63%). Razloge treba tražiti u otpisu potraživanja usled nemogućnosti naplate, otpisu imovine po raznim osnovama, manjkovima, loše vođenju poslovnoj politici i sl.

Ukupni prihodi preduzeća su u obe godine bili veći od ukupnih rashoda, što znači da je ostvaren pozitivan bruto finansijski rezultat. Preduzeće je u obe godine zabeležilo pozitivne stope *neto dobiti* (6,04-13,21%), znatno veće u odnosu na prosek poljoprivrednih preduzeća Vojvodine. Iskazane stope neto dobiti ustvari su pokazatelj profitabilnosti ostvarenih prihoda.

Analiza *strukture finansijskog rezultata* pokazuje da preduzeće u obe godine ostvaruje pozitivan rezultat iz redovnog poslovanja (zbir poslovnog i rezultata finansiranja). Pozitivan rezultat iz redovnog poslovanja potiče iz povoljnog odnosa poslovnih prihoda i rashoda, dok je u obe godine, očekivano, zabeležen negativan

rezultat iz odnosa finansijskih prihoda i rashoda. Na umanjeње pozitivnog rezultata iz redovnog poslovanja značajno je uticao gubitak iz odnosa vanrednih i ostalih prihoda i rashoda preduzeća. Poljoprivreda je u obe godine ostvarila negativan rezultat iz redovnog poslovanja, i samo je zahvaljujući pozitivnom rezultatu iz ostalih i vanrednih prihoda, zabaležila neto dobit. Na pozitivan finansijski rezultat iz ovih prihoda se ne može dugoročno računati, jer su oni privremenog karaktera.

Preduzeće uspeva da ostvari solidne stope **rentabilnosti** ukupnog kapitala (6,6-7,5%), dobijene iz odnosa neto rezultata uvećanog za rashode kamata i prosečnih poslovnih sredstava (Graf. 1). To je znatno bolje nego kod poljoprivrede u celini (2,6-4,6%).

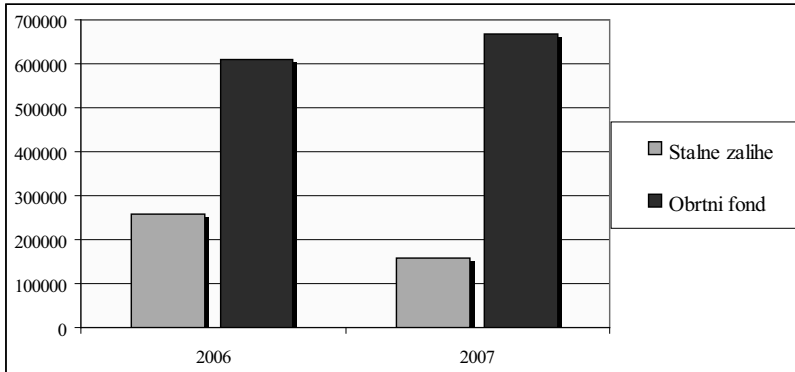

Graf. 1. Rentabilnost ukupnog kapitala
Graph. 1. Profitability of total capital

Rentabilnost sopstvenog kapitala, merena odnosom neto dobitka i prosečnog sopstvenog kapitala, takođe je znatno povoljnija u preduzeću „A” (6,7-8,6%), nego u poljoprivredi Vojvodine (0,3-3,7%).

Ocena **finansijskog položaja** izvršena je na osnovu analize: (a) finansijske ravnoteže, (b) zaduženosti, (c) sposobnosti održavanja realne vrednosti kapitala i (d) reprodukcione sposobnosti.

Analiza **finansijske ravnoteže** pomoću obrtnog fonda (Graf. 2), potvrđuje postojanje finansijske ravnoteže, odnosno pretpostavki za održavanje likvidnosti preduzeća. Obrtni fond preduzeća veći je od stalnih zaliha čak 4,22 puta (2007).

Graf. 2. Pokrivenost zaliha obrtnim fondom- preduzeće „A“ (u 000 din)
Graph. 2: Inventories covered by turnover fund – company »A« (in 000 RSD)

Poljoprivreda Vojvodine je zabeležila negativan obrtni fond ne samo u 2007. godini (-1.916 miliona dinara), već i u svih prethodnih pet godina (Vukoje i sar., 2008). Znači da se iz kratkoročnih izvora finansiraju ne samo celokupne stalne zalihe, već i dobar deo stalne imovine. Nema, dakle, govora o postojanju finansijske ravnoteže, i vrlo je teško

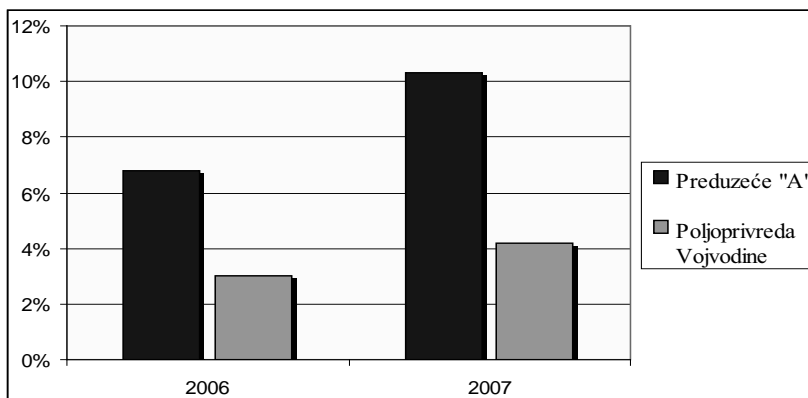
održavati tekuću likvidnost preduzeća u takvim uslovima.

Analiza **zaduženosti** se bazira na strukturi pasive bilansa sa aspekta vlasništva, odnosno porekla izvora finansiranja. Preduzeće „A“ ima vrlo nisku stopu ukupne zaduženosti od 27,8% (2007), naročito kada se ima u vidu da manje od polovine čini kratkoročna zaduženost (13,6%). Relativno visok organski sastav kapitala (63,8%), što je inače karakteristično za većinu poljoprivrednih preduzeća, i značajna stopa inflacije (10,1%), ne mogu bitnije umanjiti vrlo povoljnu ocenu ovog parametra posmatranog preduzeća. Stepenn zaduženosti ukupne poljoprivrede Vojvodine takođe se kreće u prihvatljivim okvirima (52,3%), ali je udeo kratkoročne zaduženosti mnogo veći (42,6%).

Neto kapital preduzeća „A“ uvećan je u 2007. godini odnosu na prethodnu za 78,3%. Budući da je stopa inflacije iznosila 10,1%, preduzeće je uspeo ne samo da očuva već i da uveća **realnu vrednost** neto sopstvenog kapitala za 68,2 indeksnih poena (178,3-110,1). Realna vrednost sopstvenog kapitala može se održavati po osnovu efekata revalorizacije pripisanih sopstvenom kapitalu, raspodelom pozitivnog finansijskog rezultata (akumulirani deo dobitka), zatim po osnovu neto ulaganja kapitala od strane vlasnika i ponovnom procenom vrednosti kapitala. Nema sumnje da je u posmatranom preduzeću ulaganje većinskog vlasnika najviše doprinelo povećanju realne vrednosti kapitala. Neto kapital ukupne poljoprivrede takođe je realno porastao, ali samo za 2,5%. Ako se, međutim, posmatra petogodišnji period (2003-2007), uočava se da su poljoprivredna preduzeća i zadruga izgubile oko 22% sopstvenog kapitala .

Reprodukciona sposobnost je sposobnost preduzeća da iz sopstvenih izvora finansira reprodukciju. Preduzeće se smatra sposobnim da iz sopstvenih sredstava finansira prostu reprodukciju ukoliko je u stanju da iz neto sredstava za reprodukciju

prvo uspostavi finansijsku ravnotežu, a potom da iz ostatka zameni dotrajala osnovna sredstva i održava stalne zalihe na nepromenjenom fizičkom nivou.

Graf. 3. Reprodukciona sposobnost
Graph. 3. Capability of reproduction

Preduzeće „A“ je u poslednjoj godini ostvarilo zadovoljavajuću stopu sredstava za reprodukciju od 10,28% (Graf. 3). Zbog delatnosti preduzeća, odnosno postojanja bioloških sredstava, koja imaju vrlo specifične zakonitosti reprodukcije, kao i poljoprivrednog zemljišta, koje se ne otpisuje, davanje ocene reprodukcionne sposobnosti je otežano. Preduzeće ima pozitivne pokazatelje dugoročne finansijske ravnoteže, čime se stvara višak sredstava raspoloživih za finansiranje reprodukcije. Uzimajući u obzir specifičnosti delatnosti i utvrđene parametre, može se reći da postoje realne pretpostavke za samostalno finansiranje reprodukcije. Da li će to preduzeće stvarno i uspeti, zavisi prevashodno od plana nabavke novih osnovnih sredstava.

Poljoprivredna preduzeća i zadruge sa područja Vojvodine ostvaruju skromne stope sredstava za reprodukciju (3,0-4,2%), što uz poremećenu finansijsku ravnotežu, i visok stepen otpisanosti opreme (preko 50%), ukazuje da ne postoji sposobnost samostalnog finansiranja reprodukcije.

ZAKLJUČAK

Na osnovu analiziranih parametara finansijskog rezultata i finansijskog položaja preduzeća „A“ i poljoprivrede Vojvodine, mogu se izvesti sledeći najvažniji zaključci:

- Neto finansijski rezultat pokazuje da je preduzeća „A“ uspešno poslovalo u posmatranom periodu, zabeleživši zadovoljavajuće stope neto finansijskog rezultata (6,04-13,21%), osetno bolje u odnosu na poljoprivredu Vojvodine (0,33-2,50%). Posebno je važno da preduzeće pozitivan finansijski rezultat ostvaruje iz redovnog poslovanja, za razliku od poljoprivrede Vojvodine.
- Iskazane relativno skromne stope rentabilnosti ukupnog kapitala (6,55-7,54%)

- možu se smatrati prihvatljivim, kad se ima u vidu visoko učešće stalne imovine.
- Finansijska ravnoteža je uspostavljena, sa značajnim rezervama za održavanje likvidnosti. Na drugoj strani, ravnoteža u celoj poljoprivredi je drastično poremećena.
 - Vrlo nizak stepen zaduženost (27,8%) omogućava punu nezavisnost preduzeća u donošenju poslovnih odluka, a solventnost naravno nije ugrožena.
 - I pored značajne inflacije preduzeće zahvaljujući visokim ulaganjima vlasnika, povećava realnu vrednost sopstvenog kapitala. Uvažavajući osobenosti poljoprivredne delatnosti, može se reći da zabeležene stope sredstava za reprodukciju (6,83-10,28%), stvaraju realne pretpostavke za samostalno finansiranje reprodukcije.

LITERATURA

1. Ivanova, Nedka, Peneva, Mariya, Mishev, Plamen, golemanova, Antoane, Ta, Erjavec, Emil (2007): Bulgarian Agriculture and EU Accession, Post-Communist Economies, Vol. 19, No. 3, p. 263-280.
2. Obrenović, D., Vukoje, V. (1999): Financing of working capital in primary agricultural production, Financing the agribusiness sector, Belgrade, p.243-252.
3. Rodić, J., Vukelić, Gordana (2007): Teorija, analiza politika bilansa, Poljoprivredni fakultet, Beograd, 425.
4. Vukoje, V. (2007): Analiza osnovnih pokazatelja uspeha poljoprivrede i prehrambene industrije Vojvodine, Savremena poljoprivreda, br. 2-4, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, s. 235-244.
5. Vukoje, V., Milić, D., Maletić, D. (2008): Analiza osnovnih parametara uspeha prehrambene industrije Vojvodine (2002-2006), PTEP – časopis za procenu tehniku i energetiku u poljoprivredi, Vol. 12, br. 1-2, s. 60-62.
6. Vukoje, V, Zekić, V. (2007): The analysis of financial results and financial position of agricultural in Vojvodina, Management of durable rural development, Faculty of farm managment, Timisoara, p. 367-374.
7. Wijnands, Jo, H, M, Bremmers, Harry, J, van der Meulen, Bernd M. J. (2008): An economic and legal assessment of the EU food industry's competitiveness. Agribusiness, Autumn, 24, p. 417-439.
8. <http://webzrs.statserb.sr.gov.yu>

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE MOST SIGNIFICANT PARAMETERS OF SUCCESS OF A COMPLEX AGRICULTURAL COMPANY

by
Veljko Vukoje

SUMMARY

The paper presents the comparative analysis of the most significant economic and financial parameters of success of a complex agricultural company (Company "A") from the district of Srem. The time comparison of the realized parameters has been conducted for two subsequent years (2006 and 2007), as well as the spatial comparison of the Company A with the agriculture of Vojvodina.

The Company "A" has accomplished substantial profitability rates of the total income, especially during the second analyzed year (6.04-13.2%), which is considerably higher compared to the average (0.22-2.42%). The Company achieved relatively low profitability rates of the total capital (6.72-8.69%), which is still considerably higher in comparison to the agriculture in general (2.41-4.62%). What is exceptionally distinguished is the Company's favourable financial structure, the turnover fund of which in 2007 was 4.22 times higher than the permanent stocks. At the same time, the agriculture of Vojvodina financed only 8% of the turnover fund. The rate of indebtedness of the Company "A" is not high, having the tendency of further decrease (44.38-29.76). During 2007, the Company increased the real value of own capital for 68.27 index points, while for the agriculture in general this figure was only 2.44%.

Key words: business analysis, agriculture, balance, financial result and position.

Primljeno: 02.10.2009.

Prihvaćeno: 06.10.2009.